

Из “Историята на една любов” - Част II

от Недялко Йорданов

ВЕДНАГА СЛЕД ДЕВЕТИ

За тези първи дни след девети септември 1944 година сега се пише главно като за дни на терор, убийства без съд и присъда, беззаконие... Може би е било така. Не зная. В Бургас, обаче, е било по-иначе. Поне в самото начало.

И смея да мисля, че това до голяма степен се е дължало на моя баща. И това го казвам не, защото съм субективен, а защото има документи, които го потвърждават.

МАМА:

“Татко ти беше много сантиментален човек. Не можеше да заколи кокошка, не можеше да гледа кръв. Не можеше да отмъщава, не искаше да се отвръща на убийството с убийство, на насилието с насилие. Веднага го избраха за ръководител на областния комитет на Отечествения фронт и не позволяваше никаква саморазправа. А имаше всички основания за това... Беше издал заповед, която забраняваше да се арестуват поголовно всички полицаи и жандармеристи. След смъртта му, не му простиха това благородство и го обвиниха, че е бил милостив към полицаите, защото е бил техен агент.”

Ето го и самото обвинение:

ДОКЛАД НА КОМИСИЯТА ПО ОБСЛЕДВАНЕ НА РЪКОВОДНИТЕ КАДРИ НА БУРГАСКИ ОКРЪГ 1950Г.

“Вместо революционна разправа с фашистките палачи, областният ОФ комитет на 9 септември 1944г. решава да изпрати по полицейските участъци за началници адвокати, за да се спази законността и да не се изплаши бургаската буржоазия.

Вместо арести на полицаите и жандармеристите, са станали такива куриози, че те сами предават оръжието си и си отиват свободни и необезпокоявани от никого.”

Сега това изглежда толкова нормално, но тогава, в онези дни, когато още са димели топлите трупове на избитите, когато разгневени майки с черни забрадки са обсаждали участъците и са искали възмездие – никак не е било просто да се удържи на този натиск.

Поразява ме този термин, който е въвела партията – “революционна разправа”. /Това е оценка през 1950 година./

“Беше като болен. Не ядеше, не спеше... – разказва мама. – А когато започнаха заседанията на Народния съд – нито веднъж не стъпи там. Това после го използваша също като аргумент, че е бил прикрит враг на народа.”

В това е голямото разминаване между личността му и времето, в което е живял. Разминаване между него и голямата част от неговите “другари”, обсебени от революционна безпощадност към врага.

СМЪРТТА НА БАЩА МИ

Тази смърт разтреса целия град. Беше неочаквана, внезапна и съмнителна. Но тогава ръководните фактори не позволиха съмнения. Приписаха я на разклатеното здраве на един 34 годишен младеж от затворите, лагерите и побоите в полицията.

МАМА:

“ Не помня кога точно – дали в края на 46 или началото на 47 година, баща ти го извикаха на пленум в София. Присъствал е Георги Димитров и всички секретари на областните комитети. Връща се той от пленума и ми разказва как се е изказал. Още тогава се уплаших, защото той беше пряк и откровен. По-късно разбрах, че е засегнал лично Вълко Червенков. А на другия ден идва вкъщи от работа и ми казва: “Стегни ми куфара, трябва да се връщам обратно в София.” “Защо?” “Викат ме с телеграма”. “Ама нали ти вчера се върна от София?” “Не знам. Пак ме викат...”

Замина той, бави се два дни и се върна. “Защо те извикаха, Асене?” А той – много изненадан и нервиран: “ Не мога да си обясня... Пристигам, качиха ме на една кола, дадох ми една медицинска сестра и почнаха да ме водят от лекар на лекар. Ти си болен, казват, трябва да се лекуваш. И ми изписаха едни лекарства и едни инжекции, които д-р Тенев трябва да ми ги бие тук, в Бургас...”

Баща ти имаше само язва от затвора и концлагерите, краката му от боя в полицията бяха почнали да минават... Беше си здрав, организъмът му беше силен.

Но почна да взема той лекарствата в комитета и д-р Тенев – партийният лекар –ходеше там и му слагаше инжекциите.Какви бяха тези лекарства и тези инжекции така и не стана ясно после. Мисля си, че са му подготвяли организма за да го умъртвят.

Беше 24 март 1947 година... Вечерта отидохме на театър. Играеха някаква съветска пиеса и посред действието баща ти ми прошепна: “Кинче, лошо ми е, трябва веднага да си тръгнем...” Това беше много необичайно- той да не издържи и да иска да стане посред спектакъла. Върнахме се вкъщи, измерих му температурата – 39.8 градуса... Аспирин, разтривки, камфор... Температурата му спадна. След два дни беше вече съвсем добре. Обяснихме си го с изстинка – имали трудов ден в комитета да си почистят стаите , той – разбира се пръв, чистил на течение и изстинал. Инфлуенца – такава беше диагнозата.

МОЯТ СПОМЕН:

Бях страшно радостен – че си остана вкъщи и се заигра с мене. Иначе излизаше рано сутрин и се прибираше късно вечер.

И тогава дойде партийният лекар доктор Тенев. Измери температурата на татко – беше спаднала и той си беше в чудесно настроение. Бяхме се сборили с него на спалнята и възглавниците бяха още на пода, а мама ни стрелна със суров поглед и ги вдигна. Запомнил съм тези детайли, всичко помня от този ден, който реши съдбата ми и целия ми живот.

Доктор Тенев извади спринцовка, сложи иглата, вкара я в някакво шишенце и ми каза:

- Страх ли те е?

Страх ме беше естествено, но не си признах.

- Виж сега как татко ти няма да плаче като му ударя инжекцията.

Аз стиснах неволно очи, когато иглата се заби във вената, изпъкнала от стегнатия ластик, в стъкленото цилиндърче се появи всмуканата кръв , а после докторът изпразни цялата течност вътре.

- Това е – каза докторът, някак припряно прибра чантата и тръгна.

Беше още на стълбите в двора, когато татко се затресе от студ. Зъбите му започнаха да тракат, не можеше да затвори устата си, опитваше и не можеше.

Мама се разкрещя, баба хукна да връща доктора, той беше поне привидно спокоен и каза, че това е естествена реакция от инжекцията. Да му се сложат бутилки с топла вода на краката. Мама не беше вече адекватна, баба пое нещата в свои ръце, аз подпирах лимонадените шишета на мивката, а тя ги пълнеше с вряла вода от чайника, който постоянно стоеше на печката.

Татко бързо посиняваше, гледаше ме със странен, безпомощен поглед и се опитваше нещо да ми каже, но не можеше. Баба затваряше шишетата с порцелановите им капачки и ги слагаше направо на ходилата на татко, но той не усещаше горещината им.

Мене ме изгониха навън, пуснаха ме в махалата да си играя, но в махалата нямаше никого и аз отидох в градината до морето. Помня, че ловях пеперуди – първите пеперуди за годината – едни такива бели на черни черти. Хващах ги и ги пусках – бях се специализирал да ги улавям за крилцата, без да ги наранявам, точно в момента на кацането им върху някое цвете.

МАМА:

Седях безпаметна до баща ти на спалнята, той се беше вкопчил в мене, ръцете му бяха сграбчили коленете ми – стискаше ги толкова силно и отчаяно и се опитваше да ми каже нещо. Дошлите лекари едва го откъснаха от мене... Коленете ми бяха сини от пръстите му. Няма да забравя погледа му, последния ми спомен от него - грамадни черни очи, напрегнати, търсещи ме до край, докато ме извеждаха от стаята. Имах чувството, че питаше за тебе: "Къде е Дечко?Искам да го видя!"

Тогавя още не знаех, че ще умре...

Заведоха ме в другата стая и ми дадоха Чавдар да го накърмя. Обаче нищо не излезе – кърмата ми моментално пресъхна.

Не знам как да ти обясня, Дечко, но не можех да повярвам, че е възможно да го изгубя. Толкова пъти беше очи в очи със смъртта, толкова пъти се прощавах с него! Толкова пъти беше възкръсвал! Просто не беше справедливо, невъзможно беше точно сега да си отиде...

Но вратата се отвори и чух думите на д-р Грозев:

- Направихме всичко възможно, но не можахме да му помогнем.

Беше около 11 часа на обяд.

Всичко ми е като в полусън. Сигурно са ми дали някакви хапчета или са ми били инжекция, не зная. Реагирах механично. Сестрата поиска от мене дрехи, за да го облече. Фланелка, гащети, чорапи, риза... Костюм... Вратовръзка... Вадех ги от гардероба... Какъв абсурд, Дечко, казвах си: "Сякаш съм ги купувала специално за погребение."

Бяхме ги купили само преди няколко седмици и не беше ги обличал.... И съвсем нови обувки – необувани.

Някак много бързаха да го изнесат от къщи и да го закарат веднага за поклонение. Взеха ковчега на ръце и са го носили на смени чак до Стопанската камара. По улиците се трупали хора да гледат. Новината за смъртта на Асен се е разнесла със светкавична бързина. Хората недоумявали как се е случило така изведнъж.

Положиха го в голямата зала ... аз отидох по-късно...

А през това време пристигна най-близкият му приятел Радко Миланов – плачеше като дете.

А после баба ти Руска насаме, за да не ме тревожи, поискала от него да направят аутопсия на татко ти. Радко веднага се обадил на Никола Янев – първия секретар и му казал, че в момента на летището в Бургас има съветски лекар, специалист, който може веднага да направи аутопсия и да се изкаже компетентно по причината за смъртта. Никола Янев категорично забранил. Вече тонът му бил съвсем друг – властен и нетърпящ възражения.

Аз тогава не знаех, че са се съмнявали от самото начало в причината за смъртта. Писаха, че сърцето не е издържало, че било изтощено... А всички симптоми са говорели за отравяне.

Не помня от къде и как са ми намерили черна рокля, черна кърпа за глава, черни чорапи и обувки... Когато влязох в траурната зала там вече пееше хор на балкона... И цяла нощ се сменяха погребални хорове. Веднага ми се сковаха ръцете. Не мога да ги помръдна, да го погалея... Заведоха ме в една от стаите, заливат ме с вода, бият ми инжекция, връщам се обратно и като го видя мъртъв – ръцете ми пак се сковават. И не мога да пророня сълза. Пълно вцепенение. Бяха се уплашили и за мене. Бях на 26 години и не можех да повярвам, че това се случва в действителност.

На другия ден го погребяха. Има много снимки от това погребение. Целият град се стече по улиците. Пак го носеха на ръце – не качиха ковчега в катафалката. На три километра разстояние. Сменяха се работници, ученици, студенти, земеделци, социалдемократи – без разлика на партии...

Дори днес, при една такава внезапна смърт на най-обикновен човек дори, и при най-елементарно съмнение се прави аутопсия. А тогава - в още "революционното" време на 1947 година, когато умира вторият човек в цялата област, на 34 години, внезапно, след една лекарска инжекция - да не се потърси никаква отговорност и да не се прояви никаква подозрителност - това изглежда невероятно. Още повече, че от страна на тогавашната Държавна сигурност е имало искане за разследване. Но това искане е отхвърлено категорично от партийните ръководители.

Изводът може да бъде само един:

Тази лекарска "грешка" е добре дошла. Но защо тя не се разследва? Защото тази лекарска "грешка" е поръчана.

В такова време на приближаващата разправа с всичко опозиционно - това е било вече на дневен ред. Няколко месеца след това започва разгромът на опозицията, процесът срещу Никола Петков и разстрелването му.

Много години след това, когато Бургаският театър гостуваше в София, при мене дойде един много възрастен човек. Беше след някакъв наш гастрол в Сатиричния театър. Чакаше ме отвън пред служебния вход.

- Да ви се представя - каза той. - Аз съм д-р Тенев.

Изтръпнах. Това име, повтаряно хиляди пъти в нашето семейство, събуждаше у мене безкрайно болезнено усещане.

- Какво обичате? - казах аз.

- Искам да си поговорим. Искам да ви кажа нещо.

Не можех да го гледам. Нямах никаква воля да си позволя да общувам с него, но и не можех да го нагрубя, нито да му кажа защо не искам да го слушам. Промърморих, че сега съм зает, че нямам никакво време. И че при следващото гостуване в София непременно ще му се обадя. Не казах на мама, не исках да я разстройвам...

Сега съжалявам, че не го изслушах. Защото той на следващата година е починал.

Но какво ли би могъл да ми каже? Едва ли би си признал истината. Но явно съвестта му го е мъчила до края на живота му.

ОБВИНЕНИЕТО

Това никога няма да го забравя....

Беше 1950 година. Беше вечер и още играех в махалата с децата. Обикновено баба високо и кресливо ме викаше от прозореца:

“Дечко, прибирай се!”

Този път никой не настояваше да се прибирам и аз по едно време дори се учудих от този разкош.

И тогава дойде мама. На улицата... При нас... Мълчаливо стоеше, подпряна на стената на нашата къща и аз сам отидох при нея много изненадан. Помня - уличната лампа светеше, лицето ѝ беше бледо, направо бяло. Хвана ме за ръка и ме поведе към морската градина. Тя много отдавна не ме беше хващала за ръка. След смъртта на баща ми - нямаше никакви нежности и целувки, цялата грижа и внимание се бяха пренесли към братчето ми, което беше вечно болнаво. Седнахме на една пейка, наоколо беше тъмно, нямаше никакви хора и аз вече усещах, че ще ми каже нещо много важно. Панически търсех какво ли може да е то - бях наистина доста буен и си мислех, че се връща от родителско-учителска среща.

Това, което ми каза - поне в момента не ми направи никакво особено впечатление. Мина доста време преди да осъзная какво ми е говорила тогава. И тъй като не помня точните думи, ще предам смисъла им.

“Ти нали обичаш, баща си... Нали ще го обичаш каквото и да чуеш за него? Нали никога няма да повярваш на това, което ще разправят за него от тук нататък?”

Защото ще чуеш, че той е враг на народа, полицейски агент и предател. Ще чуеш, че е предал Атанас Манчев. Ще чуеш, че се е прикривал ловко зад маската на партиец, а всъщност е държал камък в пазвата си.”

Помня, че слушах майка си, в полутъмното, на пейката и гледах някъде напред, където през гъстите дървета едва-едва се промъкваше

някаква мижава светлинка - дали беше луната, кой знае, и някаква самотна котка прекоси алеята наблизо и се скри в храсталаците.

Тя не ми позволи да кажа нито дума, а аз и нямаше да се обадя изобщо, защото не проумявах напълно защо ми говори така...

Знаех само, че всичко това не е вярно и не може да бъде вярно...

КОШМАРЪТ ПРОДЪЛЖАВА

Уволняват я от работа. Извикват я и ѝ казват:

- Не можеш повече да работиш в комитета.
- Разбирам - казва тя. - Аз самата исках да напусна. Но къде да си намеря работа? Имам две деца.

- Нямаме ангажимент към теб. Търси си.

И тя тръгва да търси работа.

“Никъде не ме искаха. Страхувах се да ме вземат. Само като ми чуют името и затварят вратата. Къде ли не ходих. В една фурна предложих да стана пекарка - не може, в една работилница да чиракувам - в никакъв случай. Улична чистачка - също не може. Никъде, абсолютно никъде не ме приемат... А през това време дойде в Бургас комисията по обследване на партийните кадри. Комисия на ЦК. И ме извикаха да дам показания. Това бяха най-кошмарните дни в живота ми след смъртта на татко ти. Три дена подред от сутринта до вечерта. Разпити, разпити - 10 часа непрекъснато. Кратка почивка на обяд, и пак отново.

Комисията заседаваше в сградата на комитета / той тогава се намираше в Димановата къща, която бяха конфискували/, на първия етаж в една тясна стаичка. Четири пет човека бяха, не им помня физиономиите, нито имената - всичко ми е замъглено. Помня само, че имаше една отвратително груба жена, с дебели плитки, около 40 годишна.

Такива кръстосани разпити бяха... Изтощавах се, излизах си накрая като пребита, лягах и не можех да заспя... На другата сутрин пак.

И все едно и също:

- Кажете сега не ти ли правеше впечатление, че той не е чист. Какво му беше отношението към Сталин? Към Съветския съюз? Разпитват те и ти налагат отговорите... Ти си член на партията - длъжна си да кажеш истината. Нямаше ли връзки с полицията? Разполагаме със саморъчно написани показания - той е предал Ататас Манчев и Ченгелиеви. Сам си го е признал. Не знаеше ли, че той е агент-провокатор? Какво си говорехте насаме? Ако си знаела, защо не си съобщила на другарите? Защо не му изпълниха смъртната присъда? Защо е бил против Народния съд? Защо не е имал положително отношение към емигрантите от Съветския съюз? Не знаеше ли, че води фракционна борба срещу партията...

Аз се опитвам да отговарям, казвам че нито за момент не съм се усъмнила в Асен. Че не е възможно той да е предател, че съм свидетел как го арестуваха, как го биеха в полицията, как го осъдиха на смърт, как всеки ден ходех с погребалните дрехи в затвора, в очакване да изпълнят смъртната присъда. Как целият му живот е посветен на партията, как имам предсмъртното му писмо, в което казва, че умира, но е спасил организацията, как нито един не е арестуван, след боя и разпитите му в мазетата на жандармерията... Говоря, опитвам се да ги убедя, но те изобщо

не ме слушат. Гледат ме с каменни лица и повтарят все едни и същи въпроси.

И това три дена...

Казах им, че се съмнявам в това, че Асен е умрял от естествена смърт, че той е отровен, че не е направена аутопсия... Никакъв ефект. Никакъв диалог. Една секретарка стенографира и пак въпроси..."

Една вечер вървя към къщи след като цял ден съм търсила работа и се чудя как ще се прибера с празна чанта. Вие с Чавдар - гладни и като ме видите, първо бъркате в чантата. "Мамо, какво ни носиш за ядене?"

А аз нямам нито лев. Подминах вече "Славянска", подминах фурната – не можех дори един хляб да купя и като пресичам "Оборище" виждам на ъгъла една купчинка боклук, дето циганките-чистачки го събираха и в този боклук се въргалат десет лева... Колко са били десет лева тогава, не помня, ама не са били съвсем малко. Хвана ме страх да не ме види някой. Огледах се наоколо като крадец, обиколих няколко пъти купчинката и накрая се наведох уж, че си връзвам обувките, и ги взех тези пари. Разплаках се от щастие. Купих един хляб и малко сирене от магазинчето на "Рилска"/ тя вече не се казваше "Асен Йорданов"/ и се прибирам вкъщи. А в пощенската кутия, на стълбището ме чакат две писма – едното да върна всички ордени и медали, които е получил татко ти приживе и второто – да възстановя неправилно получаваната народна пенсия от него. От датата на смъртта мудо днешна дата – някъде за около четири години, фантастичната сума от 400 хиляди лева. В противен случай – следва конфискация на имуществото."

Пред мене са тези две писма.

Едното представлява наполовина сгънат хартиен лист и е написано на пишеша машина. След обръщението "Другарке" и ултимативното искане в срок от 24 часа "да бъдат върнати всички ордени, медали, значки, грамоти и други привилегии на Асен Йорданов, свързани с борбата против фашизма" следват два лозунга със съответната правописна грешка:

**"Смърт на фашизма и подпълвачите на нови войни!
Свобода, мир и щастие на народите!"**

Каква подигравка! Връщането на нещастните два ордена и една партизанска значка на мъртвия ми баща ще донесат мир и щастие на народите.

Второто писмо е сива картонена бланка, попълнена ръкописно. Цитирам го дословно:

Изпълнително дело № 7186/ 31. 7. 1951г.

Другарю,

Съобщава Ви се, че по постановление на Института за обществено осигуряване под № 8137 за надвзета пенсия дължите сумата от 472, 411 лева.

Поканвам Ви в срок до 8 август т.г. да се явите в канцеларията ми в гр. Бургас стоя № 1 при бирника от 7 до 9 часа и внесете дължимата сума. Същата можете да внесете и по чек.сметка № 12,704.

Ако не се издължите в определенния срок, сумата ще бъде събрана по принудителен ред.

гр. Бургас, 6 август 1951г.

Фин. бирник: / подпис не се чете/

Представям си какво е изпитала мама в този момент. Току що е намерила 10 лева и е купила хляб да нахрани децата си и изведъж ѝ искат в срок от два дни 472,411 лева. Сега, когато ми разказва това, очите ѝ са сухи, гласът ѝ равен – а аз си мисля колко е справедлива природата, да държи децата в щастливо неведение. Защото, когато тя ми каза в същата тази нощ да отидем да се изкъпем в морето заедно с 4 годишния Чавдарчо, аз бях приятно озадачен. Мама да поиска да се къпе с нас! И то през нощта! Спомням си много смъртно всичко това, то не ми е направило особено впечатление. Но всъщност аз съм бил неразбиращ свидетел на една възможна ужасна трагедия.

А мама продължава да разказва:

“Легнахме си и не мога да заспя... Въртя се в леглото, Чавдар спи до мене, ти от другата му страна. Даже не плача. Мисля си как утре ще дойдат и ще ни изхвърлят всичко, цялата покъщнина, как ще останем на улицата, как вие, гладните сирачета ще се обърнете на просяци. И нещо ми просветна. В мозъкът ми нещо се запали и аз станах механично от леглото и ви събудих.” Хайде - казвам ви - да отидем на моста”. Ти се зарадва. Чавдар каза: “Мамо, спи ми се”. Облякох го, както си беше сънен, хванахме го с тебе от двете страни за ръка и тръгнахме. Беше някъде след полунощ. Нямаше жив човек в морската градина. Слязохме по стълбището край казиното и отидохме на моста. Чак на края. Където морето беше най-дълбоко. Не мислех какво правя, движех се механично, като навита пружина, като робот. За първи и последен път в живота ми се случва такова нещо. Аз не мога да плувам, ти знаеш, но не си давах сметка, че ти можеш. В съзнанието ми имаше само една мисъл, да ви хвана за ръце и тримата да се хвърлим в морето. Тогава това беше най-лесният начин да се самоубиеш. И да се удавим тримата едновременно. За какво да живея аз, за какво да живеете вие – като просяци. Не зная как е било възможно така да полудея. Качихме се на горната тераса на моста, погледнах надолу – имаше мъртво вълнение, но не изпитах обсолютно нищо – никакъв страх! И ви казах: “Дечко, Чавдарчо, хайде, елате при мене сега, хванете ме за ръка и ще скочим долу!”

Ти каза: “Ама много е тъмно...”, а Чавдар се разплака и почна да скимти: “Мамо, страх ме е...”

И изведнъж нещо се преобърна в мене. Огледах се наоколо и сякаш осъзнах къде съм. Какво правя. Какво съм намислила. Легнах на цимента и се разревах. Тогава и вие двамата се разплакахте: “Какво ти има, мамо?”

... Плаках дълго и вие плачехте с мене. После станах, нацелувах ви и ви казах: “Няма да казвате на никого, нали?”

И се прибрахме вкъщи...